

[Dobrý filosofický text] [1985]

Dobrý filosofický text se vyznačuje jednak tím, že se drží tématu a že v tom směru má „hlavu a patu“, jednak tím, že v něm autor vypovídá (byť většinou nikoliv výslovně) sám o sobě a o svých pozicích. Zatímco ve vědě (až na výjimky) platí zásada, že autor má ustupovat do pozadí nebo dokonce jakoby „nebýt“, ve filosofickém textu autor nejenom že nemusí, ale přímo nemá být vylučován, nemá se skrývat, nemá být nenápadným, okrajovým faktorem.

Kromě toho však je každý dobrý filosofický text jakousi „nepředmětnou výpovědí“ o pojetí filosofie, jež autor zastává, doprovázenou však zároveň předmětným výsledkem aplikace tohoto pojetí v praxi (tím výsledkem je sám filosofický text). Jedním z cílů filosofie a předmětem neustávajícího úsilí každého člověka, který se s opravdovou filosofií setkal a byl jí ovlivněn, je vědět co možno nejlépe a nejpřesněji, co vlastně všechno dělá, když něco podniká. Autor filosofického textu si proto potřebuje a musí uvědomit, jaké pojetí filosofie stojí v základech jeho filosofického úsilí, ať už jeho hlavním tématem je cokoli. Ale také čtenář nemůže dostatečně porozumět filosofickému textu, není-li z něho schopen vyčíst autorovo pojetí filosofie. To ovšem může mít dvojí příčinu: buď v nedostatečné průpravě nebo schopnosti čtenáře proniknout za rovinu toho, co je řečeno nebo napsáno a co se prima vista podává letmému přečtení nebo vyslechnutí, někam dál a hloub k celkovému charakteru autorova myšlení, k jeho pojetí světa a člověka a také k jeho pojetí filosofie; anebo prostě v tom, že nejde o dobrý filosofický text, že se autorovi nezdařilo vyslovit své myšlenky tak, aby jeho práce vskutku měla „hlavu a patu“, aby představovala sama jistou integrovanou pozici, navíc poukazující k celkově, rovněž integrované pozici autorově a k jeho pojetí světa a člověka i k pojetí filosofie, protože autor sám takovým integrovaným myslitelem není.

V souvislosti s takovouto situací se můžeme zmínit o základních dvou nectnostech při čtení a chápání, eventuálně interpretaci filosofického textu. Jednou z těchto nectností je jakási falešná „dobrá vůle“ k polykání filosofické práce po celých kusech (pokud se takto „ochotně otevřenému“ čtenáři něco nevzpříčí v hrdle); druhou nectností je naopak naprostá neochota se nechat textem oslovit v tom, co jeho autor považuje za podstatné, a vzepřít se na nahodilostech, kterých je obvykle po ruce vždy dostatek, jen když tu je předem rozhodnutá vůle autora i text odmítnout. Obě zmíněné hlavní nectnosti mají něco společného: nedovedou správně filosofický text přečíst.

Opravdový filosof se nikdy nedokáže spokojit s obecným přijetím svého textu a s nejrůznějšími způsoby vyjádřeným souhlasem. Úspěch tohoto druhu potěší naši ctižádost a ješitnost, ale filosofii je spíše na škodu. Proti první ze zmíněných nectností je možná obrana: je třeba neuhlazovat formulace a spíše provokovat čtenáře k odporu a k rozhodnutí celý myšlenkový postup autorův pečlivě kontrolovat. Obecné nebo alespoň široké přijímání filosofických vývodů signalizuje, že je něco v nepořádku: buď je text příliš banální až triviální (ale pěkně napsaný) a poskytuje čtenářům právě to, co očekávali nebo co si přáli – prostě filosofický kýč; anebo to svědčí o širokém zázemí myšlenkově sterilních přívrženců, kterým nejde ani tak o filosofii jako o formování široké „fronty“ (kulturní, politické atd.) Skutečné pochopení se projeví daleko přesvědčivěji a ověřitelněji ve způsobu vyjádření námitek a nesouhlasu – byť ovšem nikoliv v jakémkoli způsobu. Opravdový filosof o tom ví a těší se právě na ty nejpronikavější námítky, protože nic nedovede lépe a intenzivněji inspirovat myšlení než podstatná námitka. Zejména pak v rozhovoru, v dialogu je dobré

formulovat teze tak, že v posluchačích (rozumí se v těch lepších a nejlepších posluchačích) takřka sugeruje námitky, tj. docela určité námitky, které pak dovolují v odpovědi rozvinout tu sókratovskou strategii, jíž nelze dosáhnout formou monologu.

Naproti tomu proti nechuti se nechat oslovit a proti nezájmu o vykládanou myšlenku není obrany. Dějiny evropského myšlení jsou plné takových tragických situací hluchoty a slepoty současníků vůči myšlenkám, které musely být v následujících generacích buď nově objeveny anebo pracně v nových kontextech vymyšleny. Filosof potřebuje ke své práci porozumění jak některých druhých filosofů, tak alespoň určité části společnosti – ale nemá a nikdy nebude mít po ruce prostředky, jak ty druhé donutit, aby mu alespoň naslouchali. Proto se mu opětovně stává, že právě v rozhodujících momentech se setkává – jak to kdysi Turgeněv řekl o Donu Quijotovi – s „drzým nepochopením“. Pak mu nezbývá, než se obrátit k budoucnosti a odkázat své nejlepší myšlenky těm, kteří se teprve mají narodit a z nichž někteří snad přijdou s myslí otevřenější. A ovšem také je musí spíše provokovat k vlastním myšlenkám a k vlastnímu přístupu; i jim musí sugerovat námitky a doufat přitom, že se sami pokusí si na ně odpovědět a pokračovat tak v myšlenkové strategii, která sahá dál než život jednoho myslitele (totiž jeho samého).

Ukazuje se tedy, že dobrý filosofický text oslovuje nejen konkrétním zpracováním tématu, ani pouze tím, jak (v nové perspektivě) ukazuje filosofické pozice autora, ba ani jen tím, jakého pojetí filosofie je příkladem a demonstrací, nýbrž také – a pro připraveného čtenáře především – do jaké širší a dlouhodobější myšlenkové strategie se zařazuje, jak ji rozvíjí a k jakým příštím krokům se pokouší klestit nebo dokonce jen naznačovat cestu.

Filosofie je podnik krajně nesnadný; kdyby nebyla tak nezbytná, snad by bylo lépe se jí vyhnout. To, co je na ní atraktivní, co nás láká a co se nám na ní zdá skvělé, má svůj rub v tom, co na nás nesnesitelně doléhá, když jsme se jí oddali. ERÓS FILOSOFIKOS nás ještě dost snadno přivede – vzpomeneme-li sókratovsko-platónské metafory – do „požehnaného stavu“, kdy naši mysl ovládne určitá myšlenka či spíše zárodek myšlenky. Ale myšlenku je třeba dovést až k „zrodu“, kdy dostane pevnější tvar a již ve stadiu dotváření se zapojuje do širších kontextů logických i dějinných (dějinně filosofických). Vazba myšlenek na širší kontexty není vždy stejně pevná a intenzivní; jsou myšlenky, které si udrží jakousi vnitřní konzistenci, i když jsou přesazeny do odlišných souvislostí a dokonce pojetí – a jiné, které mají smysl výhradně v určitém kontextu.

Filosofie je jednak skutečnost (např. kulturní skutečnost), jednak projekt. S tím souvisí to, že filosofie je sama sobě problémem. Filosofická strategie nevyplývá jednoznačně z dosavadních dějin filosofie, ale ani ze zvoleného filosofického projektu, protože musí být vždy znovu připravena reagovat na situace, v nichž jsou danosti všeho druhu, jakož i sám filosofický projekt, postaveny před „intervencí“ (oslovení) samotné pravdy. Ve „světle pravdy“ se ukazuje ne pouze jednotlivý filosofický text, ani jen spolu se svým autorem, ba dokonce ani s jeho pojetím filosofie a na ně navazující myšlenkovou strategií, nýbrž samo filosofické podnikání, sama filosofie jako skutečnost i jako projekt. To však beze všech-předcházejících vrstev a předpokladů není možné: proto také stojí otázka, co to vlastně je filosofie, nikoliv na začátku, nýbrž spíše na konci filosofické cesty.

Ale kde má cesta filosofie svůj konec?

Redakce.

Motto : „Čím bližší je filosof svému opravdovému poslání, tím jasněji vynikne jedna základní jeho vlastnost: filosof odpovídá na otázky doby: žije starostmi svého sociálního prostředí, chápe situaci a řeší ji ve jménu absolutní pravdy. Tak sv. Augustin světovým dílem „O městě božím“ odpovídá na dobytí Říma Alarichem a na neštěstí, které z toho povstalo pro obyvatelstvo; svou filosofií pomáhal lidu překonat bídu mravní i politickou. ... Tak každý filosof se obrací ke své době, která je pro něho hic Rhodus, hic salta! Prožil nesnáze, vidí nebezpečí, učinil diagnosu krise, hledá pomoci; podává jako lék svůj nový filosofický program. Sokrates, Plato, Augustinus, scholastika, Descartes, Locke, Kant, Comte, Mill, samé návrhy, programy, samí Mojžíšové, kteří vyvádějí svůj lid z rukou Egyptských do země dobré a prostranné, oplývající mlékem a strdím. Proto velká filosofie vždycky byla blízka politice a revolucionářství. ... Čím větší filosofie, tím více vyniká její základní účel: být programem pro reformu světa!“
Emanuel Rádl